

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องที่ศึกษา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศไทย สามารถทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นอย่างมาก ในอดีตนั้นข้าวเคยเป็นสินค้าส่งออกที่มีมูลค่าสูงเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ในปัจจุบันแม้ว่ามูลค่าการส่งออกของข้าวจะลดน้อยลงเมื่อเทียบกับสินค้าส่งออกชนิดอื่น ๆ แต่ความต้องการของตลาดทั้งต่างประเทศและภายในประเทศก็ได้ขยายตัวอยู่ตลอดเวลา การแข่งขันด้านการค้าข้าวระหว่างประเทศจัดว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ประเทศไทยต้องคำนึงถึงการลดต้นทุนการผลิตข้าวให้อยู่ในระดับต่ำ เพื่อให้สามารถแข่งขันสู้กับราคาข้าวที่ผลิตโดยผู้ผลิตในต่างประเทศ การเพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่โดยไม่เพิ่มค่าใช้จ่ายจัดว่าเป็นวิธีการลดต้นทุนวิธีการหนึ่ง อย่างไรก็ตามการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรต่อหน่วยพื้นที่จำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น และจะต้องปรับปรุงปัจจัยการผลิตเพื่อให้สามารถใช้ปัจจัยเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นการเพิ่มสมรรถภาพในการผลิต (Productivity) เช่น การใช้ปุ๋ยและยาปราบศัตรูพืชอย่างเหมาะสมพร้อม ๆ กันไป จึงจะสามารถเพิ่มผลผลิตได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป็นต้น

ปัจจุบันหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรกรรมต่างก็ทำการเร่งรัดปรับปรุงปัจจัยการผลิต รวมทั้งวิธีการหรือเทคโนโลยีต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มผลผลิตดังที่ได้กำหนดเป้าหมายการเพิ่มปริมาณการผลิตไว้อย่างชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3, 4, 5 และ 6 เมล็ดพันธุ์พืชที่นับว่าเป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งที่มีส่วนช่วยให้ผลผลิตของเกษตรกรเพิ่มขึ้น ทั้งยังสามารถช่วยลดผลกระทบอันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติและโรคระบาดอีกด้วย ดังนั้นเมล็ดพันธุ์จึงเป็นปัจจัยที่ต้องได้รับการศึกษาปรับปรุงให้มีคุณภาพดีเพิ่มขึ้นอยู่เสมอ มิฉะนั้นแล้วการใช้ปัจจัยการผลิตประกอบอย่างอื่นก็จะไม่ช่วยเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้นเท่าที่ควร แต่อย่างไรก็ตามเกษตรกร

ทุกรายใช้จะสามารถซื้อหาเมล็ดพันธุ์พืชที่ดีมาปลูกกันได้ครบถ้วน ทั้งนี้เนื่องจากเมล็ดพันธุ์ที่ดีย่อมมีราคาสูง อันเป็นเหตุให้ต้นทุนในการเพาะปลูกของเกษตรกรสูงขึ้นตาม ด้วยเหตุนี้ทางภาครัฐบาลจึงได้เข้ามาช่วยเหลือด้วยการตั้งกองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตรขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชต่าง ๆ ออกจำหน่ายให้แก่เกษตรกรในราคาถูกลง แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมิมีเกษตรกรอีกจำนวน ไม่น้อยที่ทำการเพาะปลูกโดยการซื้อหาเมล็ดพันธุ์พืชที่ดีเพียงครั้งแรกครั้งเดียว จากนั้นก็จะนำผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้ใช้เป็นพันธุ์เพื่อการเพาะปลูกในปีต่อไป เป็นเหตุให้ผลผลิตต่อไร่และคุณภาพของผลผลิตที่ได้ลดน้อยถอยลงไปทุกปี สาเหตุหนึ่งที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากเกษตรกรดังกล่าวไม่สามารถซื้อหาเมล็ดพันธุ์ที่ดีเพื่อการเพาะปลูกได้ปีต่อปี โดยเหตุผลที่ว่าเมล็ดพันธุ์พืชยังคงมีราคาแพงหากมองในทัศนะของเกษตรกรผู้ปลูก ส่วนอีกสาเหตุหนึ่ง อาจเนื่องมาจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ที่ดีดำเนินอยู่ในปัจจุบันอยู่ในวงจำกัด และไม่สามารถผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการ ทั้งนี้เนื่องด้วยงานผลิตเมล็ดพันธุ์เป็นงานใหญ่ที่จะต้องอาศัยกำลังคน นักวิชาการ พื้นที่ที่ใช้ในการขยายพันธุ์ เครื่องมือเครื่องจักรในการผลิตแต่ละขั้นตอน ตลอดจนตัวอาคารโรงงานที่จะทำการอบ ตัดขนาด ทำความสะอาดเมล็ดพันธุ์ และเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ ซึ่งนับว่าเป็นการลงทุนที่สูงมาก

การดำเนินงานผลิตเมล็ดพันธุ์ของกรมส่งเสริมการเกษตรดังกล่าวมีลักษณะเป็นการดำเนินงานที่ไม่มุ่งหวังผลกำไร ดังนั้นการบันทึกบัญชีและระบบการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้จ่ายงบประมาณ ตั้งแต่การรับซื้อเมล็ดพันธุ์หลักจากกรมวิชาการเกษตรแล้วนำไปทำการผลิตต่อจนถึงช่วงรับซื้อคืนจากเกษตรกรผู้ร่วมโครงการและเข้าโรงงานปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์จนได้เมล็ดพันธุ์พืชขยายนั้นมิได้ถูกจัดการในเชิงบริหารธุรกิจอย่างเช่นภาคเอกชนกระทำกัน จึงเป็นเหตุให้การกำหนดราคาซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวคืนจากเกษตรกรผู้ร่วมโครงการต้องใช้ราคาตลาดของข้าวเป็นเกณฑ์ช่วยในการพิจารณาราคาซื้อคืน ส่วนการกำหนดราคาขายเมล็ดพันธุ์ภายหลังการปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์นั้นต้องใช้ราคาตายตัวแน่นอนติดต่อกันมาตลอดหลายปี ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาในเรื่องต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญที่รัฐบาลจะนำไปใช้ในการกำหนดราคาจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าว การวางนโยบายการผลิตอันจะเป็นแนวทางให้เกษตรกรและภาคเอกชนมีรายได้และอาชีพใหม่เพิ่มขึ้น และเป็นภาระยกระดับคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ในการเพิ่มผลผลิตและระดับการครองชีพของเกษตรกรให้สูงขึ้นพร้อม ๆ กันไปด้วย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระบบและวิธีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ต่าง ๆ ของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ต่าง ๆ ของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
4. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สมมติฐานของการศึกษา

1. ต้นทุนและผลตอบแทนจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการจะแตกต่างกันตามชนิดของพันธุ์ที่ปลูก
2. ราคาจำหน่ายของเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิต โดยกรมส่งเสริมการเกษตรต่ำกว่า ต้นทุนการผลิต
3. ปัญหาที่สำคัญในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว คือ การขาดความร่วมมือของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ

ขอบเขตของการศึกษา

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาขั้นตอนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ และศูนย์ขยายพันธุ์พืชของกองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตร โดยเริ่มตั้งแต่การที่เกษตรกรผู้ร่วมโครงการรับซื้อเมล็ดพันธุ์หลักจากกรมวิชาการเกษตร การเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ การรับซื้อเมล็ดพันธุ์คืนจากเกษตรกรผู้ร่วมโครงการเพื่อนำมาปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ภายในโรงงานของแต่ละศูนย์ขยายพันธุ์พืชจนได้เมล็ดพันธุ์ขยาย (Registered Seed) และเมล็ดพันธุ์จำหน่าย (Extension Seed) ที่พร้อมจะจำหน่ายให้เกษตรกรทั่วไป เมล็ดพันธุ์ข้าวที่จะศึกษานี้จะเน้นเฉพาะเมล็ดพันธุ์ที่มีปริมาณการผลิตสูง และเป็นที่ยอมรับเพาะปลูกของเกษตรกรทั่วประเทศ อันได้แก่ พันธุ์ กข 6 พันธุ์ กข 15 และ พันธุ์ข้าวดอกมะลิ 105

เนื่องด้วยวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งของการศึกษานี้ต้องการวิเคราะห์ว่ามีความแตกต่างระหว่างต้นทุนการปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของพันธุ์ต่าง ๆ ในท้องที่จังหวัดเดียวกันมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์ในการวางแผนและตัดสินใจเลือกผลิตเฉพาะเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ต้นทุนต่ำสุด ผู้วิจัยจึงได้เลือกศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 จังหวัดนครราชสีมา (จากจำนวนศูนย์ฯ ทั้งหมด 20 ศูนย์ฯ) เป็นกรณีตัวอย่างเพื่อศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 นี้เป็นศูนย์ที่ได้ก่อตั้งและดำเนินงานมานานพอควร อีกทั้งมีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในปริมาณที่สูง เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ทางศูนย์ฯ ดำเนินการผลิตในปีการเพาะปลูก 2528/2529 นี้ได้แก่ พันธุ์กข 6 กข 15 และข้าวดอกมะลิ 105 และเนื่องด้วยเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์ที่มีความนิยมสูง เป็นที่ต้องการของตลาดข้าวและขายได้ราคาดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาต้นทุนการปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 เพิ่มเติมขึ้นอีก 1 แห่งคือ ที่ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 จังหวัดพิษณุโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเปรียบเทียบว่าต้นทุนการปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ในจังหวัดต่างภาคกันนั้นจะแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด สาเหตุที่เลือกศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 เป็นกรณีตัวอย่างก็เพราะเป็นศูนย์ฯ ที่ได้ก่อตั้งและดำเนินงานมานานพอควร อีกทั้งมีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในปริมาณที่สูง นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ได้ก่อตั้งขึ้นภายใต้โครงการเงินกู้เดียวกับศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 ลักษณะและประเภทของเครื่องจักร ตลอดจนขั้นตอนในการดำเนินการผลิต (ปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์พืช) ของทั้ง 2 ศูนย์ฯ นี้จึงไม่แตกต่างกัน การวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุนในการผลิตเมล็ดพันธุ์ภายในโรงงานของทั้ง 2 ศูนย์ฯ จึงสามารถทำได้โดยปราศจากข้อจำกัดที่มีอยู่ในแต่ละศูนย์ เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ทางศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 ดำเนินการผลิตในปีการเพาะปลูก 2528/2529 ได้แก่ เมล็ดข้าวพันธุ์กข 27 และพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกศึกษาต้นทุนการผลิตเฉพาะพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 ในศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 โดยไม่ศึกษาต้นทุนการผลิตเมล็ดพันธุ์ กข 27 นั้น นอกจากเหตุผลของวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้วนั้น เมล็ดพันธุ์ข้าว กข 27 เป็นเมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีการผลิตในศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 จึงไม่อาจศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ปลูกในศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 ได้ นอกจากนี้พันธุ์กข 27 เป็นพันธุ์ที่มีช่วงระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวได้ในระหว่างวันที่ 10-15 ของเดือนธันวาคม ส่วนพันธุ์กข 6 กข 15 และข้าวดอกมะลิ 105 เป็นพันธุ์ที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ในช่วงระหว่างวันที่ 10-20 ของเดือนพฤศจิกายน ความแตกต่างในเรื่องระยะเวลาของการเก็บเกี่ยวเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อต้นทุนในการปลูกข้าว ซึ่งจะส่งผลให้การวิเคราะห์เปรียบเทียบต้นทุนสำหรับพันธุ์ข้าวแต่ละพันธุ์นั้นไม่เหมาะสม กล่าว

โดยสรุปตัวแทนที่จะใช้ในการศึกษานี้จะเลือกจาก

- ก. ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 พันธุ์ คือ พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105
- ข. ศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 2 จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 3 พันธุ์ คือ พันธุ์ กข 6 พันธุ์ กข 15 และพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105

สำหรับข้อมูลโดยย่อของศูนย์ขยายพันธุ์พืชทั้ง 2 อธิบายไว้ในภาคผนวก ก

สำหรับต้นตอที่จะดำเนินการศึกษานี้จะแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 จะเป็นต้นตอและผลตอบแทนจากการปลูกเพื่อผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ ซึ่งจะได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 ตอนที่ 2 จะเป็นต้นตอที่เกิดจากการปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ข้าวภายในศูนย์ขยายพันธุ์พืชทั้ง 2 ซึ่งจะได้อธิบายไว้ในบทที่ 5

วิธีการดำเนินการศึกษาและค้นคว้า

1. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหนังสือต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องข้าวและเมล็ดพันธุ์ข้าว
2. รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ โดยการใช้แบบสอบถาม และจากศูนย์ขยายพันธุ์พืชที่ 1 และที่ 2 โดยการสอบถามเจ้าหน้าที่ และเก็บข้อมูลทุติยภูมิจากบัญชีที่เกี่ยวข้องกับต้นตอภายในโรงงาน
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบต้นตอและผลตอบแทนจากการลงทุน
4. วิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางในการแก้ไข

เนื่องจากศูนย์ขยายพันธุ์พืชของกองขยายพันธุ์พืช กรมส่งเสริมการเกษตรแต่ละศูนย์นั้นเพิ่งก่อตั้งได้ไม่นาน การดำเนินงานเน้นไปที่การผลิตและปรับปรุงสภาพเมล็ดพันธุ์ ตลอดจนการพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในงานผลิตเมล็ดพันธุ์ การบันทึกบัญชีและระบบการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายและต้นทุนในการผลิตเมล็ดพันธุ์จึงมิได้ถูกจัดการในเชิงการบริหารธุรกิจอย่างเช่นภาคเอกชน ดังนั้นจึงทำให้มีปัญหาด้านการวิเคราะห์ข้อมูลต้นทุนบ้าง แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัยคิดว่าข้อมูลที่ได้มานั้น ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจของเกษตรกรผู้ร่วมโครงการในการเลือกผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งปริมาณผลผลิตและผลตอบแทนที่ดี
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อทางราชการในการนำไปศึกษาพิจารณากำหนดราคารับซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวคืนจากเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการกำหนดราคาขายเมล็ดพันธุ์ขยายให้แก่เกษตรกรทั่วไปด้วยราคาที่เหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
3. เพื่อใช้เป็นแนวทางและส่วนประกอบในการศึกษาของผู้ที่สนใจจะลงทุนผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว
4. เป็นแนวทางในการส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวให้มีปริมาณมากเพียงพอแก่ความต้องการของเกษตรกรทั่วไป

ศูนย์วิทยพัธพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย